

MARKO PERNHART IN FOTOGRAFSKE REPRODUKCIJE NJEGOVIH SLIK V 19. STOLETJU

Mirko Kambič, Ljubljana

Fotografija se je pojavila v devetnajstem stoletju kot nova zvrst slikovnega upodabljanja z lastnimi zakonitostmi tehničnega in likovnega razvoja. Nastala je in se razvijala ob neposrednem dotiku s slikarstvom, čeprav ni bila nikoli istovetna z njim. Če odštejemo nekaj primerov, sta živeli obe zvrsti upodabljanja v lepem sožitju in medebsojnem sodelovanju.

Velika, mednarodno pomembna razstava »Slikarstvo in fotografija v dialogu od 1840 do danes«, ki je bila na ogled v Zürichu od 13. maja do 24. julija 1977, je z okrog tisoč izvornimi eksponati nazorno prikazala vrsto povezav med obema slikovnimima medijema.¹ Ta vprašanja je načel in strokovno prikazal že desetletje prej Aaron Scharf v svoji knjigi »Umetnost in fotografija«,² bolj ali manj obširno pa so o tem pisali posamezniki tako v 19. kot v 20. stoletju. Nedvomno je fotografija precej vplivala na slikarstvo v navedenem obdobju in zanimivo bo prikazati dialog med slikarstvom in fotografijo tudi na Slovenskem. Če štejemo opredelitev fotografske slike same na sebi za primarno nalogo in odnos fotografije do slikarstva za sekundarni aspekt, ostane še nekaj ugotovitev, ki so manj pomembne, pa vendar zanimive. V mislih imam dejstvo, da je fotografija že zelo zgodaj služila klasičnim zvrstem likovne umetnosti za zvesto in hitro dokumentiranje in razmnoževanje likovnih del.

Očetu fotografije N. Niepceu je bila močna pobuda za izumiteljsko delo želja, da bi prenesel razne upodobitve na ploščo za tisk brez prisovanja, izključno s svetlobnim postopkom.³

Angleški izumitelj W. F. Talbot je leta 1846 uporabil svoj lastni postopek fotografije (kalotipije) za razmnoževanje slikarskih del.⁴

Slovenski izumitelj Janez Puhar je že leta 1841 delal v Metliki poskuse s svetlobnim razmnoževanjem grafik. Med njegovimi poznejšimi fo-

¹ *Malerei und Photographie im Dialog von 1840 bis heute*, Kunsthaus Zürich 1977, rk.

² Aaron Scharf: *Art and Photography*, London 1968.

³ Peter Pollack: *Die Welt der Photographie*, Wien 1962, p. 27.

⁴ André Jammes: *William H. Fox Talbot*, Luzern-Frankfurt/M 1972, p. 13.

tografijami po lastnem postopku se omenjata dve sliki: Madona po Rafaelu (1852, za razstavo v New Yorku) in Leonardova Zadnja večerja (po 1853).⁵

Novo obdobje za fotografsko razmnoževanje likovnih del je nastopilo po letu 1851 z izumom angleškega kiparja F. S. Archerja (1813—1857), ki je uporabil kolodij kot lepilno snov za srebrov nitrat na stekleni plošči. To je bil začetek postopka z mokrimi fotografskimi ploščami, ki so služile kot negativ za poljubno razmnoževanje slik na papir, postopek sam pa je bil hitrejši in cenejši od dagerotipije in talbotipije. Po letu 1860 je bil tudi na Slovenskem ta postopek dobro znan in povezan z nastopom poklicnih fotografov. Reprodukcijske likovnih del v obliki izvirnih fotografij formata vizitke in raznih večjih formatov so bile napredaj v Ljubljani pri Giontiniju že v šestdesetih letih, bile pa so izdelek tujih fotografskih ateljejev.⁶

Pred nekaj leti sem našel v družinskem arhivu Mencingerjevih iz Ljubljane nekaj izvirnih fotografij večjega formata, nalepljenih na karton. Videti je, da so nekoč krasile stanovanje kot slike v okviru, zaščitene s steklom. Te izvorne fotografije so dejansko fotografske preslikave slikarskih upodobitev Ljubljane, Kranja, Tržiča, Blejskega in Bohinjskega jezera ter Kamnika. Na slikah samih ni nobenega napisa, pod sliko je na karton nalepljeno tiskano opozorilo, da je razmnoževanje prepovedano, razen tega pa je na nekaterih kartonih reliefno vtisnjeno ime »Pernhart«, na nekaterih slikah pa je odtisnjen ovalni žig z imenom »Pernhart«, medtem ko je fotografija Kamnika brez imena.⁷

Fotografije so ostre, jasne in tonsko dobro ohranjene, v sepia barvi, ki vleče rahlo na violetno. Izvirnikov, po katerih so bile izdelane te fotografske reprodukcije, pa doslej še nisem zasledil. Podoba Kranja je reproducirana v Zontarjevi knjigi »Zgodovina Kranja«, vendar kot delo neznanega slikarja.⁸

Pernhartovo ime na slikah nas lahko vodi do zanesljivega sklepa, da so izvorne upodobitve delo slikarja Marka Pernharta (1824—1871), čeprav te slike niso široko znane. V Slovenskem biografskem leksikonu najdemo pripombo, da Pernhartovo delo na Kranjskem še ni dobro raziskano.⁹ Tudi pri nekaterih drugih piscih Pernhartove biografije nisem zasledil opisa teh Pernhartovih upodobitev krajev in naselij na nekdanjem Kranjskem. Omenjajo se predvsem njegove panorame s Stola, Šmarne gore in s Triglava, pa še nekaj drugih upodobitev (Bled, Špikova skupina, Sava s Šmarno goro, Cerkniško jezero, Triglavski vrh z Malega Triglava itd.). Upodobitve, ki jih predstavljajo navedene

⁵ *Carn.*, 1841, št. 3, p. 11; *LZg.*, 1852, št. 120, p. 511; *SBL*, p. 596. Zadnja večerja — ohranjen je original na papirju, ki ga hrani Narodni muzej v Ljubljani.

⁶ *LZg.*, 1866, št. 74, p. 506.

⁷ Fotografije (brez kartona) so različnih formatov, od približno 12×21 cm do 15,5×24 cm. Verjetno so bile vse slike kopirane s plošč 18×24 cm in nato primerno obrezane. Slike so bile na karton nalepljene takoj, kajti ovalni žig je pritisnjen čez sliko in karton, reliefni žig pa je samo na kartonu (na slikah Blejskega in Bohinjskega jezera).

⁸ Josip Zontar: *Zgodovina mesta Kranja*, Ljubljana 1939, sl. 148.

⁹ *SBL*, II, 1933—1952, pp. 309—310 (geslo: Pernhart Marko).

fotografske reprodukcije, so torej ali malo znane ali pa sploh neznane.¹⁰ Nastane zanimivo vprašanje, ali je Pernhart osebno fotografiral in prefotografiral tudi navedena svoja dela ali pa mu je slike fotografsko razmnožil neznan poklicni fotograf.

Vprašanje je umestno, nimamo pa še odgovora. Ljubljanski slikar F. Kurz von Goldenstein (1807—1878) je leta 1864 prijavil fotografsko obrt na svoje in sinovo ime, uporabljal pa je fotografski postopek za razmnoževanje svojih lastnih slikarskih del. Ljubljanski časopis »Triglav« je oktobra 1865 poročal: »V ateljeju akademskega slikarja g. Kurza von Goldensteina je izdelanih 50 motivov iz Kranjske, ki so fotografirani po njegovih lastnih slikah. Na ogled so vabljeni vsi prijatelji odličnih, resnično slikarskih krajev naše lepe domovine.«¹¹

Ni nam še znano, ali je imel morda tudi M. Pernhart prijavljeno fotografsko obrt v Celovcu. Mogoče bi bilo, vendar dokazov za zdaj še nimamo. Bolj verjetna je domneva, da je izdelal fotografije dober mojster, morda prof. Reiner iz Celovca, ki je potoval in fotografiral tudi po Gorenjskem, časovno pa se ujema s Pernhartovim slikarskim delom. Ne moremo dvomiti, da sta se moža poznala in tudi med seboj sodelovala.¹²

Kljub vsemu temu pa bi vendar lahko podvomili, ali gre v resnici za Pernhartove upodobitve slovenskih krajev. Toda vsakega dvoma nas rešita dve objavi v ljubljanskem časopisu:

»Triglav« je objavil februarja 1865 naslednje obvestilo: »V izložbenem oknu knjigarne G. Lercher so že nekaj dni razstavljene izvrstne fotografije kranjskih krajev Bled (2), Kranj in Bohinj. Izdelane so po posnetkih koroškega slikarja Pernharta, ki je postal znan po svoji panorami z Grossglocknerja.«¹³

Laibacher Zeitung pa je objavila novembra 1866 tole sporočilo: »Motivi z Gorenjske (Radovljica, Bled, Mangart), ki jih je naredil pokrajinski slikar g. Pernhart iz Celovca, so bili deležni doslej vedno posebnega priznanja. Ti motivi so postali zelo priljubljeni tudi v fotografski preslikavi...«¹⁴

Pernhartove fotografske reprodukcije iz leta 1865 in 1866 nas vodijo k iskanju originalnih upodobitev in zanimiva bo primerjava med izvorniki in reprodukcijami.

¹⁰ Prim. *Klasicizem in romantika na Slovenskem*, Narodna galerija, Ljubljana 1954, rk, pp. 39—40 in cit. bibl. Nobeden od citiranih avtorjev ne navaja fotografskih reprodukcij oz. motivov teh slik.

¹¹ *Triglav*, Ljubljana 1865, št. 86.

¹² Prof. J. Reiner, agilen fotograf iz Celovca, je — zelo verjetno — fotografiral gradnjo železnice Ljubljana—Tržič (1870) in izdal originalne slike v velikem formatu, ohranjenih pa je tudi več motivov naših krajev v formatu vizitke. Njegovo delo na Slovenskem bo potrebno še raziskati.

¹³ *Triglav*, Ljubljana 1865, št. 17.

¹⁴ *LZg*, 1866, št. 272, p. 1805. Slike Radovljice nisem našel; reprodukcija Tržiča ni izrecno omenjena niti tu niti l. 1865, prav tako tudi ne panorama Kamnika (tudi ta slika je brez žiga, Pernhartu bi jo pripisal zaradi »fotografske« podobnosti z drugimi motivi). Sicer pa je zanimivo, da Pernhart v svojih slikarskih delih ni kazal toliko realistično-fotografske zvestobe naravnemu motivu kakor npr. Goldenstein. Svoje gorske vrhove je subjektivno priostril in povišal, da je dosegel psihološki vtis višine in nevarnih strmin.

Zunaj te zbirke gorenjskih krajev najdemo še nekaj fotografskih reprodukcij Pernhartovih motivov. Tako je graški fotograf Volkmann razmnožil Pernhartovo oljno sliko »Veliki Triglav z Malega Triglava«, s tremi planinci v ospredju. Na sliki sami in na kartonu pa ne najdemo niti imena Triglava niti Pernhartovega imena ali žiga. Sklepamo lahko, da je ta reprodukcija nastala po Pernhartovi smrti.¹⁵

Velik občudovalec Pernharta je bil triglavski župnik Jakob Aljaž, ki je dal napraviti slikarju triglavske panorame spominsko ploščo in jo vgraditi v steno na »Malem Triglavu blizu Sedla...« Aljaž v svojih spominih pripoveduje, da je po njegovem naročilu Hugo Roblek prefotografiral nekaj Pernhartovih motivov, ki jih je bil Aljaž videl v palači škofa Vidmarja v Kranju, in napravil razglednice. Datuma teh preslikav pa Aljaž ne omenja.¹⁶

Navedli bi lahko še več primerov, kako je fotografsko preslikavanje in razmnoževanje slik v 19. stoletju začelo spodrivati grafično razmnoževanje, ker je bil fotografski postopek zvestejši in cenejši od še tako spretno roke in očesa risarjev in bakrorezcev. Tako najdemo npr. v Franketovi zapuščini precej fotografskih reprodukcij malega in velikega formata, od slik Rafaela do mojstrov 19. stoletja; te fotografije izvirajo iz Benetk, verjetno iz časa ok. 1870.¹⁷

Svoja dela so dajali, vsaj dokumentarno, preslikati tudi slovenski umetniki Ažbetovega kroga, fotografsko pa je dokumentirana tudi ureditev prve slovenske umetniške razstave v Ljubljani leta 1900. Originalni posnetek je bil delo sposobnega ljubljanskega fotografa Ivana Kotarja, vendar je služil že za nov način razmnoževanja umetniških slik: za tisk po fotografijah. Zasluge za uporabo tega postopka si je pridobil na Slovenskem urednik Doma in sveta, dr. Frančišek Lampe, ki je začel s fotografskimi reprodukcijami v tisku že leta 1890.¹⁸

Fotografiji 2. polovice 19. stoletja gre tudi zasluga, da imamo ohranjene fotografske portrete naših likovnih umetnikov, npr. M. Stroja (foto Dzimski, Ljubljana), P. Künla (foto L. Krach, Ljubljana) itd. Dobro bi bilo zbrati vse portrete in izdati poseben album, podobno kot je to storil dr. Slebinger z izdajo Albuma slovenskih književnikov. Slovenska fotografija nam od približno 1860 l. do l. 1918 na svojski način odseva tudi tiste širše družbene razmere, ki so pomembne za presojo likovne umetnosti tega obdobja: industrijsko revolucijo, gospodarsko rast na Slovenskem, boj za združeno Slovenijo in odpor proti germanizaciji, pa tudi nekatere elementarne nesreče, kot je bil ljubljanski potres 1895.

Skupna razstava slovenskih slikarjev in fotografov leta 1911 v Jako-pičevem paviljonu je bila dokaz lepega sožitja in pravilnega pojmo-

¹⁵ Originalna fotografija (ok. 12,8×21 cm) je ohranjena v fototeki Planinske zveze Slovenije (na kartonu in v okviru pod steklom).

¹⁶ *Planinski vestnik*, 1923, p. 31; *ZUZ*, III, 1923, p. 96.

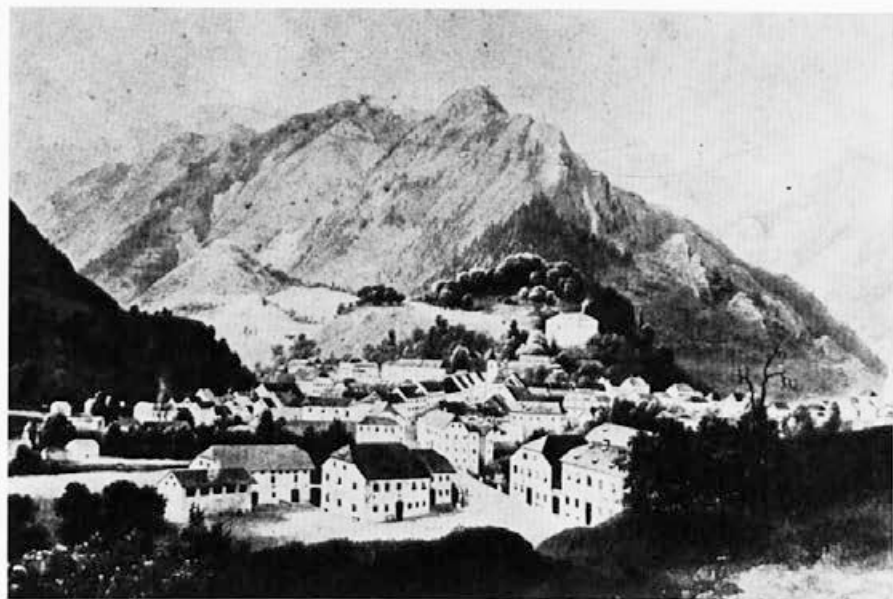
¹⁷ Mapa fotografij je bila na ogled v ljubljanski trgovini Antika na Mestnem trgu.

¹⁸ Prim. reprodukcijo ene od slik I. Kobilice v Sadnikarjevem muzeju v Kamniku ter originalni posnetek I. Kotarja z razstave l. 1900 (Skalj, fototeka) ter reprodukcijo v *DS*, 1900.

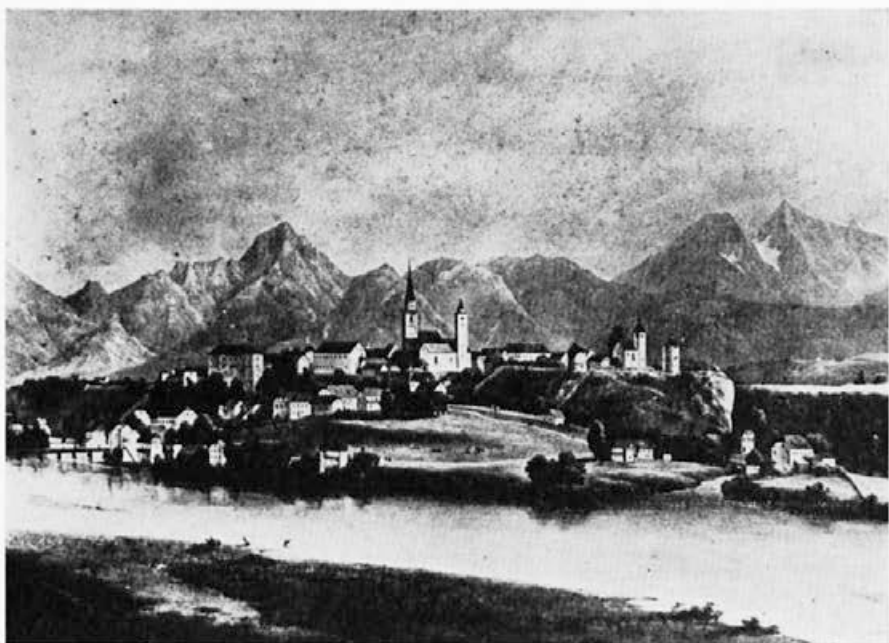
vanja odnosov med fotografijo in slikarstvom. Šlo je dejansko za nekaj več kot zgolj reprodukcije slovenskih del s pomočjo fotografske tehnike.

SUMMARY

Apart from his well known alpine landscapes, the painter Marko Pernhart (1824—1871), also painted a number of smaller, picturesque veduta of Kranj, Bled, Lake Bohinj, Radovljica and other places in the Gorenjska area. As early as 1865 Pernhart had some of these motifs photographically reproduced, his authorship being confirmed by his personal stamp. According to the newspapers of the time, *Triglav* and *Laibacher Zeitung*, these photographic reproductions were extremely popular. Some originals (up to 24 cms in format) are still in existence. They are interesting evidence of the development of photography of the period when works of art were popularized by original photographic reproduction.

157 *Marko Pernhart*: Tržič, originalna fotografija-reprodukcija, okoli 1865, zasebna last

158 *Marko Pernhart*: Kranj, originalna fotografija-reprodukcija, okoli 1865, zasebna last

159 *Marko Pernhart*: Bohinjsko jezero, originalna fotografija-reprodukcija, okoli 1865, zasebna last